

О. Шурко, А. Новик

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ АВТОРИТАРНОГО ЛІДЕРА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

© Шурко О., Новик А., 2010

Висвітлено запити та потреби суспільства в сильному лідері авторитарного типу. Розглянута різниця між іміджем демократичного та авторитарного лідера і їх специфіки формування.

Ключові слова: маніпулювання, політичний імідж, авторитарний, авторитетний, вождь, унікальна політична пропозиція, передвиборча політична легенда.

Oksana Shurko, Anna Novyk

FORMING THE IMAGE OF AUTHORITARIAN LEADER IN MODERN CONDITIONS

In this article “Forming the image of authoritarian leader in modern conditions” the authors are trying to present inquires and needs of society in a strong leader of authoritarian type. In the article the difference between image of democratic and the authoritarian leader and the specific of their forming is describing. The article is prescribed to the experts who are interested in practical politology, teachers and students at the department of political sciences.

Keywords: manipulation, political image, authoritarian, authoritative, fugleman, unique political suggestion, pre-election political legend.

Мета роботи – спробувати зрозуміти логіку побудови іміджу авторитарного лідера в сучасних умовах випробування на міцність української молоді демократії. Про цей процес випробування свідчить насамперед актуальність таких проблем у дослідженні громадської думки, як необхідність українському суспільству лідера авторитарного типу. Звісно ж, в науковому вимірі необхідно розглянути це поняття з погляду доцільності вираховування ментальних установок, пов'язаних з тотальним порядком та контролем на фоні українського безвладдя. Такий образ “сильної руки” пересічним українцям може видатися не просто цікавим, але й єдино прийнятним.

Показовим прикладом критичної ситуації, яка склалася сьогодні в нашій країні, стали результати досліджень Київського інституту проблем управління імені Горшеніна, опубліковані восени в тижневику “Коментарі”. Громадяни давали відповідь на запитання: “Яка, на Вашу думку, влада сьогодні?” Згідно з цими дослідженнями 20 % українців вважають українську владу демократичною (такий відсоток дає право поставити під сумнів твердження про наявність у нас демократії, навіть такої, що розвивається); 10 % – вірять, що в Україні авторитарна влада (це можна пояснити поганою політичною освітою пересічних громадян та дефіцитом елементарних знань з політології); 14 % – не визначилися з тим, що, на їх думку, відбувається в державі, а решта 55 % (цифра, яка красномовно говорить сама за себе) – впевнені, що держава максимально наблизилася до анархії, тому що в країні панує повне безвладдя.

Роберт Конквест у своїй книзі “Роздуми над сплюндрованим сторіччям”, яка була опублікована у Стенфорді в 1999 році, описує процеси, які сприяли маніпулюванню свідомістю та

“забрудненню умів”. Звісно ж, події які він описує в своїй книзі так чи інакше перегукуються з тими подіями, які відбуваються в сучасному світі. Як би там не було, але історія повторюється і це повторення призводить до появи тих чи інших наперед визначених установок, насамперед ментальних. XX ст. породило дві діаметрально протилежні ідеології, які фактично використовували однакові методи впливу на громадську думку. Марксизм породив сліпу віру у рівність, а націонал-соціалізм – віру у вищість. Згідно з працею Роберта Конквеста “нація та надія” призвели до тотальної істерії, яку тогочасні політичні еліти обіграли на власну користь [1].

Маніпулятивні тактики й сьогодні існують та широко використовуються усіма без винятку політичними силами тією чи іншою мірою. Як показує недавня практика, так само легко можна породити в сучасному суспільстві й тотальну істерію. З початком кризи ідеології світ зіткнувся з явищем кризи лібералізму, який певною мірою себе не виправдав. Безпорадність політичних сил у такій ситуації змушує громадян кидатися з крайності в крайність. Зокрема, не так давно українці віддали свій голос за незалежність України, а тепер в умовах фінансово-економічної кризи вони готові відмовитись від своїх основних прав на користь “сильної руки”. Так, Research & Branding Group було презентовано результати досліджень, які свідчать про те, що українці прагнуть сильного лідера. Цифри на підтвердження цього просто вражаючі – це 80 % опитаних. Це дає підстави не лише непокоїтися про майбутнє української демократії, але й взагалі поставити під сумнів її доцільність у такому випадку.

Такі дані породжують питання, чому ж українці так прагнуть знайти собі сильного лідера? Проблема криється одразу в кількох вимірах. Перший – це те, що народ просто втомився від постійних сварок, суперечок, зведення рахунків у владі. Тим більше, що результату наявного немає. Недолугість такої влади ставить під сумнів доцільність усього режиму та його практичне значення для країни, яке передусім визначається ефективністю функціонування. Другим аспектом можна виділити те, що українці, які звикли жити за більш-менш стабільних умов колишнього СРСР, просто не навчені вирішувати щось самі, та й зрештою, ті трансформаційні потрясіння за невеликий час незалежності нашої держави цьому також не сприяли. А відтак вони якнайдужче прагнуть передати свої повноваження тому, хто хоч трохи подає надії на силу та волю. З політологічної точки зору можна виділити й третю причину такої реакції громадської думки на суспільні виклики. Тут йдеться про те, що, очевидно, громадяни просто не розуміють та не розрізняють значення термінів “авторитарний” та “авторитетний”. Це пояснюється, напевне, високим рівнем функціональної безграмотності громадян та низьким рівнем політичної освіти українців. Тому можна припустити, що за правильного тлумачення цих слів вищенаведена цифра може істотно змінитися. Але як би там не було, такі показники лише зайвий раз засвідчують тотальне розчарування громадян в потребі абсолютно нових ідей та моделей реалізації цих ідей. Звісно ж, знаючи українців, можна припустити, що як тільки хтось зробить найменшу спробу обмежити їх громадянські права, вони одразу ж виступлять проти, а це вже певна мобілізація громадян.

На підставі вищесказаного можна виділити такі причини та передумови, які склалися протягом останнього часу і є взаємодетермінуючими, та такими, на нашу думку, що сприяють формуванню іміджу авторитарного (вождистського) типу лідера:

- незлагодженість дій гілок влади, що призводить до безвладдя у нашій державі. Найперший поштовх до цього процесу дали зміни до Конституції, які завдали значної шкоди тому суспільно-політичному устрою, що встиг на той час сформуватися. Нечіткий розподіл владних функцій призвів до того, що в Україні внаслідок цього й утворилася влада без влади. В політології прийнято виділяти поріг легітимності, який становить 14 % і який на сьогодні наші політичні сили долають із великими труднощами;
- політична нестабільність, що не дає можливості оперативно реагувати на періодичні зовнішні загрози, що в умовах сучасного глобалізованого світу є вкрай важливим;
- неавторитетність країни, а власне неавторитетність влади, що істотно впливає на місце держави в сучасному світі, тобто ускладнює і так складний процес визначення певної соціально-політичної ніші на карті об’єднаної Європи;

- кризові явища. На фоні світової фінансово-економічної кризи в Україні набула чітких ознак криза політична. Але сьогодні можна вважати, що проблеми кризових явищ торкнулася суспільства набагато глибше, адже сьогоднішня політична криза переросла у кризу відносин владних політичних еліт, що автоматично призвело до розвитку ще однієї, набагато серйознішої кризи – дефіциту довіри до функціонуючої влади;
- психологічне бажання громадян перекласти відповідальність на когось іншого, знайти авторитетного, сильного лідера, того, який гарантуватиме безпеку та благополуччя. Можна сказати, що це психологічна установка, яка залишилася ще з часів СРСР.

Отже, можна зробити висновок, що сьогодні умови не просто сприяють формуванню іміджу авторитарного лідера, але й більше – обіцяють повну підтримку з боку народних мас людині, яка буде цей імідж проводити в життя та усіляко підтримувати. Відмінність іміджу авторитарного лідера від лідера демократичного полягає в тому, що такий лідер, передусім, повинен цей імідж підтримувати бездоганно і за своїми внутрішньо-психологічними якостями має бути авторитарною особистістю. Підтримка такого іміджу вимагає набагато більших зусиль, ніж підтримка іміджу демократичного лідера. У цьому випадку має пройти, так би мовити, процес канонізації образу лідера з додаванням трагічних моментів в його житті та безумовно тріумфальних.

Категорія іміджу відображає особливості світосприйняття. Г. Почепцов зазначає, що імідж – це готові інтерпретації світу, які дає нам сам світ. І ми активно користуємося ними. Світ, репрезентований в іміджі, легше піддається розумінню. Ми спираємось на готові іміджеві схеми, коли інтерпретуємо нову реальність. Уявні світи мають також національний характер, бо залежать від певного менталітету [4, с. 11].

Якщо йдеться про формування іміджу лідера авторитарного типу, який має втілювати риси вождя, то варто зазначити, що в цьому плані сам лідер повинен акцентувати увагу та декларувати виконання такої функції політичного лідерства, як захист мас від беззаконня, свавілля бюрократії, підтримки громадського порядку, або як іще в політології називають цю функцію – здійснювати соціальний арбітраж і патронаж. Попередня практика показує, що прагнення народу вірити в “батька народу”, який прийде і наведе в країні “порядок”, є доволі стійким стереотипом масової свідомості не лише у країнах з низьким рівнем політичної культури, які знаходяться в процесі трансформації, але й в державах з усталеними демократичними традиціями. Звідси впливає фігурування у політичній практиці таких феноменів, як “вождь” і “вожак”. Ці поняття значно відрізняються у своїй дефініції від терміна “лідер”, яке переважно трактується в демократичному сенсі. Так, “вождь” – це авторитетний політик, який вмів повести за собою широкі партійні й народні маси. Історія знає чимало прикладів вождистської диктатури, а головні причини для появи таких вождів, як Ленін, Сталін, Гітлер, Муссоліні, пов’язані з недостатнім рівнем політичної свободи у суспільстві, відсутністю багатопартійності, можливостей для політичної та інтелектуальної конкуренції. У нашому випадку можна стверджувати про дзеркальне відображення цього феномену. Підсвідоме прагнення громадян бути подавленими у власних політичних та соціальних свободах виходить насамперед з ментальних установок. Тобто можна стверджувати про феномен “надлишку демократії”, коли громадяни отримують свої свободи в необмежених кількостях, не розуміючи до кінця власних прав і обов’язків та своєї ролі в суспільстві. З’являється бажання отримати чітку регламентацію, іншими словами – жити за конкретними дієвими вказівками лідера, в нашому випадку – вождя. Надмірно велика кількість політичних партій та блоків призводить до того, що людина губиться у власних політичних орієнтирах, а бачення неієвості цих політичних сил підсилює бажання відійти від політики на другий план і не брати участі у політичних процесах, що відбуваються. Українське суспільство фактично отримало надлишок демократії, який, своєю чергою, призвів до дефіциту довіри до існуючого режиму. Переважно для реалізації вищезгаданої функції будь-який лідер задля досягнення своєї мети (насамперед перемоги на виборах) активно використовуватиме елементи популізму як в передвиборчій агітації, так і в побудові та просуванні політичного іміджу.

У чому тоді полягатиме різниця процесу формування іміджу авторитарного лідера (вождя) від інших типів лідера, зокрема демократичного? Можна стверджувати, що це відбувається насамперед завдяки акцентації цієї проблеми з історичної точки зору. У будь-якому випадку імідж вождя потребуватиме більшої містифікації та фактично канонізації образу, подекуди перетворення на ікону. В ХХІ ст. образ авторитарного лідера може накладатися з образом лідера авторитетного, але його авторитетність повинна проявлятися насамперед в рішучості та здатності брати на себе відповідальність та ініціативу у прийнятті політичних рішень. Суть політичного іміджу лежить в природі соціального стереотипу і його впливу на масову свідомість, тому імідж політичного лідера створюється на ґрунті специфічного сплетіння інформаційних, емоційно-комунікативних і діяльнісних чинників, що власне найприйнятніше для формування сильного лідерського образу. У розробці процесу формування цього типу іміджу необхідно найперше керуватися суспільним запитом та потребами суспільства в радикальних ідеях. У такому випадку образ авторитарного лідера може стати саме “унікальною політичною пропозицією”. На нашу думку, у формуванні іміджу авторитарного лідера безумовно базовим елементом буде передвиборча легенда, яка створюватиметься на основі розробленого іміджу та виступатиме інформаційною основою рекламної кампанії. Легенда, як стверджує М. Малишевський, – це імідж кандидата, максимально привабливий для виборця та викладений доступними словами. Передвиборча легенда повинна включати в себе два аспекти:

- біографічні дані лідера;
- короткий, але інформаційно насичений виклад його політичної платформи.

Політична легенда повинна обов’язково містити в собі пояснення того, що ж саме лідер хоче донести до народу, в чому полягає його головне завдання та чому саме він є найоптимальнішим кандидатом, за якого варто віддати свій голос. [3, с. 48]. Така передвиборча легенда буде невід’ємним компонентом іміджу авторитарного лідера, адже вона може забезпечити унікальність його образу. Сама ж “унікальна політична пропозиція” має трикомпонентну структуру:

1. Забезпечення чіткого бачення майбутнього.

Лідер-вождь повинен запропонувати суспільству чіткий план дій щодо конкретної мети. У цьому випадку набагато доцільнішою буде не так чіткість плану дій, як чіткість термінів його реалізації. Щоб підтримати свій імідж та втримати власні рейтинги на попередніх позиціях, такому лідеру достатньо буде вкласти в реалізацію планів у заданих часових межах. Наприклад, розглянемо постать Гітлера. Людина абсолютно не дисциплінована та лінива, але його особисті психологічні якості не відігравали особливої ролі і в жоден спосіб не впливали на його виступи. Секретом його успіху перед масами окремі психологи та науковці вважають те, що він зрідка користувався послугами спічрайтерів, а усі його промови та виступи йшли емоційним вільним неврівноваженим потоком, експромтом. Це мало сильний, насамперед емоційний вплив на маси, давало змогу захопити їх, підпорядкувати і ствердитися у ролі вождя, провідника нації.

2. Унікальність на фоні інших кандидатів.

На цьому етапі доцільно використати політико-психологічну технологію поєднання ставки на лідера та на партію. Унікальністю у цьому випадку може бути те, що, оскільки у суспільстві існує запит на авторитарного лідера, то цей лідер передусім має показати власну авторитетність (позитивні відгуки від колег по партії, публічних осіб, представників культурної сфери та інтелігенції, адже, як відомо, політична реклама має більший ефект, коли кандидат займається не саморекламуванням, а отримує цю рекламу від авторитетних в суспільстві осіб). Спробуємо розглянути деякі моменти, які стали ключовими у формуванні іміджу Адольфа Гітлера. Найперше – це сприятливі обставини, які історично склалися на той момент. Друге – затребуваність в суспільстві “ідеї порядку”, а сила, як спосіб реалізації цієї ідеї, в результаті стала побічним наслідком. Третє – це створення спеціальних інститутів для придушення та репресій. Четверте – це цинічний, банальний популізм, повне маніпулювання свідомістю через масову політичну свідомість. (“Я відмовився виступати перед народом і давати вам обіцянки” (А. Гітлер), як не дивно, але хроніка запису цього виступу зафіксувала реакцію натовпу на ці слова, вона швидше нагадувала тотальну істерію,

безапеляційну віру в його слова). Тобто не так важливо, що саме скаже такий лідер, як те, яку емоцію він при цьому передасть.

3. Сильне та привабливе подання образу, якого бракує сучасному суспільству. Для того, щоб образ та лідер, який має з ним злитися, був конкурентоспроможним, він має бути абсолютно новим для цього суспільства, або це має бути політик з чистою репутацією, який ніколи не був причетним до існуючої еліти, тоді це автоматично дасть йому змогу поставити себе на протигагу існуючим кандидатам. Як можна продемонструвати у цьому випадку силу? Наприклад, виступити принциповим в окремих болючих для суспільства питаннях. Вивчивши загальну стурбованість суспільних тем, можна виокремити найвразливіші та найактуальніші. Зокрема, найактуальніші проблеми в сучасній Європі – еміграція, або проблеми локального рівня: революційний шлях розвитку країни, соціальна політика, підвищення значущості героїчного історичного минулого, аспекти духовно-морального розвитку.

Оскільки імідж політичного лідера має певні особливості, а саме: обумовлений як регіональними особливостями, так і пов'язаний зі змінами потреб виборців, демографічним фактором, а також він залежить від етнопсихологічного ситуативного фактора. Саме ці моменти можна використати у формуванні іміджу авторитарного типу. Адже, складаючи так звану етнопсихологічну карту країни або округу, можна знайти певні дотичні до образу моменти та прорахувати ймовірну близькість сприйняття цього образу, а саме – результат та затребуваність “унікальної політичної пропозиції”.

Але не варто забувати й те, що імідж – це не лише той образ, який створюють політтехнологи та іміджмейкери, але ще й особистісні психологічні якості людини, емоційна стабільність та психотизм. Відомий в світі політичний іміджмейкер, або як його ще називають – “творець президентів” – Жак Сегела, вважає, що: “Про вас будуть судити більше за зовнішністю, ніж за розумом. Погляньте на своїх суперників: у них немає високих політичних цілей, але виглядають вони прекрасно” [6]. Варто пам'ятати, що статистика показує, що 6 % громадян читають передвиборчі програми, які в нашій країні пишуться політтехнологами для політологів, а решта ж робить свій вибір за принципом “подобається – не подобається” [3, с. 44].

Необхідно пам'ятати й про те, що вирішальну роль відіграватиме не політика кандидата, яку він пропонує, а враження, яке склалося про нього, як про людину. Можна у цьому випадку пригадати як здобував свою популярність А. Гітлер, адже імідж випереджав його. В округах, де він ніколи не бував, а люди його ніколи не чули й не бачили, він все одно набирив більшість голосів.

Отже, можна виділити такі складові іміджу, які сприяють формуванню позитивного ставлення та налаштування електорату, або певного його сегмента до кандидата:

- зовнішність, промови, манери. У лідера з іміджем авторитарної особистості усе це повинно підкреслювати його особливу авторитетність для навколишнього оточення та електорату. Він постійно повинен говорити більше від інших, коли решті присутніх дозволено лише слухати. Слово такого лідера повинно бути законом. Манери його повинні відображати модель його поведінки. Тут доцільною буде лише часткова відкритість перед громадськістю, нерозривний образ і вдома і на дозвіллі та на робочому місці. Навчитися контролювати емоції – це показувати громадськості не більше й не менше, ніж вона має побачити;
- власне образ як багатофакторний феномен. Вплив на громадян здійснюється по певних каналах (ЗМІ, дебати, виступи, промови, мітинги (маса) тощо).

Імідж авторитарного політика повинен за цими параметрами відповідати очікуванням населення. У цьому випадку образ авторитарного лідера повинен бути нерозривним із символами, міфами, які будуть допомагати цей образ підтримувати тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конквест Р. Роздуми над сплюндрованим сторіччям / Р. Конквест; перекл. з англ. О. Мокровольський. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 371 с.
2. Короткий оксфорд-

ський політичний словник / Пер. з англ.; За ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2006. – 789 с. 3. Малишевский Н. Н. Технология и организация выборов / Н. Н. Малишевский. – Минск: Харвест, 2003. – 256 с. – (Библиотека практической психологии). 4. Почепцов Г.Г. Имидж: от фараонов до президентов. Строительство вообразяемых миров в мифе, сказке, анекдоте, рекламе, пропаганде и публик рилейшнз / Г. Г. Почепцов. – К.: АДЕФ-Украина, 1997. – 328 с. 5. Сегела Ж. Национальные особенности охоты за голосами / Жак Сегела. – М.: Вагриус, 1999. – 262 с.

УДК 324:342.843

С. Фіцак, М. Бучин

Національний університет “Львівська політехніка”

ФОРМУВАННЯ СПИСКІВ ВИБОРЦІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЗАГАЛЬНИХ ВИБОРІВ

© Фіцак С., Бучин М., 2010

Розглянуто суть та особливості формування списків виборців як умови забезпечення активного виборчого права громадян. Особливу увагу в роботі приділено аналізу українського законодавства, що регулює процедуру формування списків виборців, також проаналізовано особливості та якість формування списків виборців під час виборчих кампаній в Україні.

Ключові слова: вибори, демократія, списки виборців, державний реєстр виборців, демократичні принципи виборів, принцип загальних виборів.

Svitlana Fitsak, Mykola Buchyn

LIST OF ELECTORS COMPOSING AS AN IMPORTANT ASPECT OF ADHERING TO THE GENERAL ELECTION PRINCIPLE

The article shows the meaning and special features of list of electors composing as the condition due to which citizens suffrage is supplied. Special attention is paid to the analysis of Ukrainian legislation regulating the procedure of list of electors composing. The article also reveals the peculiarities and the quality of list of electors composing during the election campaigns in Ukraine.

Keywords: election, democracy, list of electors, public constituents register, democratic election principles, general election principle.

Важливою ознакою демократії є інститут демократичних виборів, які повинні здійснюватися на основі певних правових засад, що дають змогу вважати вибори реальним волевиявленням громадян – демократичних принципів виборів. Серед них одним з ключових є принцип загальних виборів, який передбачає, що виборчим правом мають володіти максимально широкі категорії громадян. Проте володіння виборчим правом далеко не завжди означає наявність реальної можливості його реалізації. Тому для того, щоб виборець міг скористатися своїм правом голосу, мають існувати усі необхідні для цього умови.